VASILE PÂRVAN ŞI TRANSILVANIA

de dr. SEVER DUMITRAŞCU

Opera și personalitatea lui Vasile Pârvan în istoria științei și culturii românești au făcut obiectul mai multor lucrări, studii, articole, comunicări. Prin grija unuia din cei mai străluciți și consecvenți elevi ai săi — Radu Vulpe — i s-au reeditat două din principalele lucrări : *Dacia* [1], apărută în patru ediții (1957, 1958, 1962, 1967) și *Începuturile vieții romane la gurile Dunării* [2] (1974), iar în anul trecut (1981) Al. Zub i-a retipărit un volum miscellaneu de *Scrieri* [3]. Același cercetător a mai publicat — cu inteligență și subtilitate, cum remarca Radu Vulpe — trei volume dedicate vieții și creației marelui savant care a fost Vasile Pârvan : 1. *Corespondență și acte* (1973) ; 2. *Vasile Pârvan, efigia cărturarului* (1974) și 3. *Vasile Pârvan, bibliografie* (1975). Fragmentar, au fost retipărite, într-o ediție îngrijită de Ion Vartic și cunoscutele sale *Memoriale* [4] (1973). Se cuvine, de asemenea, să amintim lucrarea acad. Emil Condurachi : *Vasile Pârvan, opera și gindirea sa istorică* [5] (1957), apărută la împlinirea a trei decenii de la moartea cărturarului, lucrare în care se arătau limitele epocii în care a trăit și lucrat și ceea ce este demn de semnalat și cu acest prilej : „care i-a fost aportul la cunoaș-

---

[1] Cf. V. Pârvan, *Dacia. An Outline of the Early Civilisations of the Carpatho-Danubian Countries*, Cambridge, 1928 ; idem, *Dacia. Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-danubiene*, traducere de Radu Vulpe, după textul original francez inedit, volum publicat de Asociația Academică „Vasile Pârvan" a foștilor membri ai Şcoalei Române din Roma, Bucureşti, MCMXXXVII (1937) ; idem, *Dacia. Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-danubiene* [3], Bucureşti, 1958, p. V—XV : *Vasile Pârvan. Notă biografică* şi p. XVII—XXV : *Prefața traducătorului*, ambele de Radu Vulpe ; idem, *Dacia. Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-danubiene* [4], Bucureşti, 1967, p. 9—22 : *Notă biografică* şi p. 23—30 : *Prefața traducătorului*, ambele de Radu Vulpe.

[2] *Cf.* V. Pârvan, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, Bucureşti, 1923 ; idem, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării* [2], Bucureşti, 1974 : *Cuvînt înainte* de Radu Vulpe.

[3] Al. Zub, *Vasile Pârvan. Corespondență şi acte*, Bucureşti, 1973 ; idem, *Vasile Pârvan, efigia cărturarului*, Iaşi, 1974 ; idem, *Vasile Pârvan, biobibliografie*, Bucureşti, 1975 ; Vasile Pârvan, *Scrieri*, text stabilit, studiu introductiv şi note de Al. Zub, Bucureşti, 1981.

[4] Cf. V. Pârvan, *Memoriale*, Bucureşti, 1923 ; idem, *Memoriale* [2], Cluj, 1973, ediție îngrijită, prefață şi note de I. Vartic.

[5] E. Condurachi, *Vasile Pârvan, opera şi gindirea sa istorică*, în voi. *Vasile Pârvan (1882—1927)*, Bucureşti, 1957.

terea trecutului îndepărtat al Europei în general și al țării noastre în special"[6].

În lucrările mai sus-menționate, cum era și firesc, au fost arătate și legăturile lui Vasile Pârvan cu Transilvania, adică *acțiunea și scrierile sale*[7] cu privire la lupte de eliberare a românilor transilvăneni de sub dominația regimului dualist austro-ungar, strădania sa pentru pregătirea și deschiderea *Universității românești* din „Dacia superioară", din Cluj, prilej cu care ilustrul învățat a avut chemarea de onoare pentru a ține — în cadru inaugural, festiv deci și plin de solemnitate politică, culturală, științifică și istorică — prima prelegere intitulată *Datoria vieții noastre*[8]. Marile implicații pozitive pe care le-a avut organizarea acestei înalte instituții în știința și cultura românească sînt azi larg cunoscute. Participînd la aceste evenimente Vasile Pârvan continua — la dimensiunile energiei sale — pe *Nicolae Bălcescu* și *Nicolae Iorga*, marii săi înaintași de care se simțea legat și, totodată, pe arheologii români ce i-au premers la Universitatea din București, Muzeul Național de Antichități și Academia Română — *Alexandru Odobescu*[9] și *Grigore Tocilescu*[10].

Rîndurile de față nu-și propun și nici nu-și puteau permite să-și propună să dezbată, în economia de spațiu și timp a unui articol, întreaga problematică, vastă, complexă și de o însemnătate ca aceea privind Transilvania și mersul ideilor științifice și filozofice sau atitudinea patriotică și democratică a marelui învățat față de marile evenimente din istoria neamului la care a luat parte sau pe care le-a trăit sau receptat. Rîndurile noastre și-au propus un țel mai modest, de a încerca să atragă atenția asupra rolului pe care l-a jucat Vasile Pârvan într-un mare moment istoric românesc și european — în *crearea arheologiei românești în Transilvania*. Prin datele acelui moment, după opinia noastră, se înscrie și un capitol important din *istoria devenită* a istoriografiei românești, din istoria culturii noastre în genere. Se împlinea un deziderat demn de a figura ca un moment de seamă în *istoria arheologiei românești*. Din acest motiv cerem îngăduința ca rîndurile noastre, ce vor urma, să se constituie ca un modest, dar respectuos omagiu, adus marelui învățat — istoric, filozof, îndrumător cultural —, dar care a fost mai presus de toate *arheolog*, adică *creatorul școlii moderne românești de arheologie*.

---

[6] *Ibidem*, p. 8.

[7] V. Pârvan, *Din viața lui Papiu-Ilarian*, în „Convorbiri literare", XXXVII, 1903, p. 49—57 ; idem, *Activitatea politică a lui Alexandru Papiu-Ilarian*, în *Prinos lui D. A. Sturdza*, Bucureşti, 1903, p. 375—395 ; idem, *Papiu Ilarian, bursier al Blajului*, în „Luceafărul", nr. 8, 1903, p. 149—152.

[8] Idem, *Universitatea națională a Daciei Superioare*, în „Luceafărul", XIV, 1919, p. 105—116 ; idem, *Datoria vieții noastre*, Edit. Ram, Aninoasa-Gorj, Tiparul „Dacia Traiană", Sibiu, 1920.

[9] Cf. *Odobescu şi Transilvania*, în „Steaua", XXX, 1, 1979, p. 18 : „Toată inteligenţa Principatelor şi mai ales toată junimea lor n-are alt vis, nici altă dorinţă, decît unirea in idei şi lucrări cu fraţii de peste munţi spre a da înaintarea culturii morale, curăţeniei limbii şi explorărilor istoriei în naţiunea română".

[10] Cf. *Dl. Gr. G. Tocilescu despre excursiunea la Sarmisegetuza*, în „Familia", 28, 1902, p. 333—334.

★

Sintem în anii 1918—1919, poporul român înscrisese în istoria sa națională și implicit în istoria universală una din marile lui victorii — prin lucrarea de secole asupra lui însăși, cum glăsuia înțelepciunea bălcesciană —, realizarea deplinei unități naționale statale, operă a lui în folosul său și fără să atingă existența și drepturile nici unui popor european sau de pe întregul mapamond.

Care era însă, acum, în 1919, *starea reală a arheologiei românești din Transilvania?* În ce stadiu de existență se afla ea? Dintre cele ce le cunoaștem, amintim activitatea lui *Ștefan Moldovanu* (1813—1900), fost «vicar foraneu» de Hațeg, care ne-a lăsat un serial de *Annotațiuni despre Țara Hațegului* [11], publicate în „Foaia pentru minte, inimă și literatură" din Brașov în anii 1853—1854, caracterizate drept „reportaje arheologice" — Ștefan Moldovanu pe care însă *Enciclopedia istoriografiei românești*, deși poate că ar fi meritat, nici nu-l pomenește [12]. Cel de al doilea este *Julian Marțian* (1867—1937), „arheolog amator", ce a „strîns cu multă pasiune datele referitoare la descoperirile arheologice din Transilvania, publicînd un util repertoriu al lor mai întîi în limba germană și apoi — corectat și întregit — în 1920, în limba română" [13]: *Repertoriu arheologic pentru Ardeal*, Bistrița, 1920, 61 p. Mai sînt de amintit și acțiunile arheologico-muzeografice ale unor intelectuali din jurul Muzeului *Astrei* din Sibiu, a căror activitate se cere cercetată, și încă altele. Cert este că prin cele amintite se încheie șirul cercetărilor arheologice românești din Transilvania dinainte de 1918. *Nu aveam* — e lucru limpede — *nici un specialist român în arheologie*. Este „meritul" regimului dualist austro-ungar care *nu* a pregătit și *nu* a permis pregătirea nici unui arheolog român care să studieze istoria străveche, veche, prefeudală și feudală timpurie a Transilvaniei. Practic, în 1919, se părea că ne găsim, în acest sens, într-o situație ce nu se prefigura a putea fi depășită prea devreme. Și totuși organizarea noastră, rîvna și inteligența au depășit cu mult această încercare. Este momentul însă în care existența Universității românești din Cluj [14] va avea înrîurire binefăcătoare și asupra cercetărilor arheologice din *Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, prin cele două institute ce vor ființa în centrul universitar clujean interbelic: *Institutul de arheologie și numismatică* și *Institutul de studii clasice*. Activitatea celor două institute, puse acum real în slujba adevărului istoric, necesita *cadre cu pregătire adecvată*, pentru a putea răspunde la sarcinile importante pe care țara și poporul le reclamau de la o atare activitate. Grija era a mai multor cărturari români în frunte cu Nicolae Iorga. Între ei se distinge — prin talentul său în organizarea cercetărilor științifice și datorită cunoașterii situației cercetărilor arheologice din Transilvania — Vasile Pârvan. Astfel, la *Institutul de studii clasice* este chemat umanistul-enciclopedist, moldo-

---

[11] I. I. Russu, *Inscripțiile Daciei romane*, I, București, 1975, p. 49—50, n. 19.

[12] Cf. *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, 1978, p. 225.

[13] *Ibidem*, p. 211, *s.v.*

[14] Cf. V. Pârvan, *Universitatea națională a Daciei Superioare*, în vol. V. Pârvan, *Scrieri*, București, 1981, p. 163: *Institutul arheologic*.

veanul *Vasile Bogrea*, „marele dascăl al Ardealului“ [15], cum îl va numi unul din cei mai străluciţi elevi ai săi — arheologul român transilvănean Constantin Daicoviciu. Competenţa ştiinţifică a lui Vasile Bogrea nu mai e nevoie să fie subliniată, ea a fost recunoscută şi apreciată în epocă şi este şi azi. Numit profesor de latină la Universitatea din Cluj în 1919, numai peste un an va fi primit, ca membru corespondent, în secţia istorică a Academiei Române. Raportul pentru primirea sa în Academie a fost prezentat, cum este lesne de înţeles, de marele său prieten — Vasile Pârvan.

La catedra de arheologie şi numismatică a Universităţii din Cluj a fost chemat cel mai apropiat colaborator al lui Vasile Pârvan, bucureşteanul D. *M. Teodorescu* (1881—1947), fost conservator la Muzeul Naţional de Antichităţi. Venirea sa la catedra clujeană coincide cu începutul cercetărilor arheologilor români în Transilvania. În speţă D. M. Teodorescu preia conducerea săpăturilor şi cercetărilor arheologice din zona cetăţilor dacice din Munţii Orăştiei, cercetări asupra cărora va publica la Cluj în 1923 cunoscuta sa lucrare *Cercetări arheologice în Munţii Hunedoarei* (56 p.). Alte două lucrări [16] — una despre cetatea dacică de la Costeşti şi cealaltă despre aceea de la Grădiştea Muncelului — îi vor urma în 1929 şi respectiv în 1930—1931. Prin cercetările sale arheologice, prin cursurile de la catedra de arheologie şi numismatică a Universităţii clujene, D. M. Teodorescu devine „unul din creatorii şcolii de arheologie din Cluj“ [17]. Prin munca şi meritele sale D. M. Teodorescu va îndeplini funcţii de răspundere — director al *Institutului de arheologie şi numismatică* din Cluj (1921—1928) şi director girant al *Institutului de studii clasice* (1929—1941), iar drept recunoaştere a descoperirilor din Munţii Orăştiei, a competenţei sale ştiinţifice, va fi distins cu premiile „Hillel“ şi „V. Pârvan“ ale Academiei Române. Cu bucureşteanul D. M. Teodorescu, din iniţiativa şi cu sprijinul lui Vasile Pârvan, începe în Transilvania cercetarea arheologică sistematică înfăptuită de arheologi români. Se înscrie o pagină nouă în *istoria arheologiei româneşti* în genere şi în special în istoria arheologiei din Transilvania.

Paralel, din 1924, *Constantin Daicoviciu* va prelua conducerea săpăturilor arheologice de la Ulpia Traiana Sarmizegesuta, din frumoasa Ţară a Haţegului, ceea ce va însemna începutul cercetărilor româneşti şi în domeniul antichităţilor romane din Transilvania. În acelaşi an, 1924, Constantin Daicoviciu va publica, în primul număr al revistei „Dacia“, ctitorită de Vasile Pârvan, primul studiu românesc asupra antichităţilor de la Ulpia Traiana — capitala Daciei romane [18].

---

[15] C. Daicoviciu, *Prefaţă*, la voi. Vasile Bogrea, *Pagini istorico-filologice*, Cluj, 1971, p. VII.

[16] D. M. Teodorescu, *Cetatea dacă de la Costeşti*, în ACMIT, II, 1929, p. 265—298 ; idem, *Cetatea dacă de la Grădiştea Muncelului (jud. Hunedoara)*, în ACMIT, III, 1930—1931, p. 45—68.

[17] I(on) G(lodariu), în *Enciclopedia istoriografiei româneşti*, Bucureşti, 1978, p. 323, s.v.

[18] C. Daicoviciu, *Fouilles et recherches à Sarmizegetusa*, în „Dacia“, I, 1924, p. 225—263.

Astfel că în *vara anului 1925*[19] colaboratorii şi elevii lui Vasile Pârvan, mai în vîrstă sau tineri, vor forma, după expresia sa, un adevărat *Collegium archaeologicum Dacoromanum*, ce-şi desfăşura fructuos şi energic activitatea pe întreg cuprinsul României.

„Filmul" desfăşurării în teren al acestor cercetări este impresionant, nu numai prin amploarea sa, ci şi prin adîncimea greu bănuită a problemelor de preistorie, protoistorie şi istorie veche ce le vor ridica, probleme ce şi în prezent sînt în curs de desfăşurare, de cercetare.

Sînt astăzi trainic integrate în istoria patriei noastre descoperirile începute atunci în cîteva staţiuni însemnate, efectuate fiind de cercetători şi savanţi (mai tineri pe atunci) de talia lui *Ion Andrieşescu* (Sultana), *Vladimir Dumitrescu* şi *Ion Nestor* (Gumelniţa), *Gheorghe Ştefan* (Căscioarele), *Vasile Christescu* (Boian), T. *Sauciuc-Săveanu* (Callatis-Mangalia), în provinciile româneşti Muntenia şi Dobrogea.

În Transilvania, aşa cum scrie Vasile Pârvan într-unui din primele rapoarte generale de săpături arheologice din întreaga Românie, D. M. Teodorescu începuse împreună cu asistenţii „Ferenczi şi Simu" săpăturile la cetatea dacă de la *Costeşti*, în Munţii Orăştiei, iar la *Ulpia Traiana* „asistentul d-lui Teodorescu, d-l Daicoviciu, împreună cu d-l Mallâsz directorul Muzeului regional din Deva" executau săpături în *forum*-ul Capitalei Daciei romane. Se executau, de asemenea, săpături arheologice în castrul de la *Breţcu*, de *Emil Panaitescu*, la *Lechinţa de Mureş*, de *Dorin Popescu* şi la *Ariuşd* de *Francise László*. În Banat efectua cercetări arheologice la *Tibiscum* (lîngă Caransebeş) *G. G. Mateescu*.

Alături şi împreună cu cercetările efectuate în celelalte provincii istorice româneşti, cele din Transilvania constituiau o parte integrantă a desfăşurării arheologiei noastre pe întreg cuprinsul României. Sub îndrumarea ştiinţifică a marelui magistru care a fost Vasile Pârvan, prin clarviziunea şi competenţa sa, prin grija nobilă ce a purtat-o ştiinţei arheologice, cu precădere formării de cadre ştiinţifice de specialitate, cu pregătire înaltă, se va crea în România, cuprinzînd toate provinciile istorice româneşti, deci şi *Transilvania*, creaţia sa cea mai de seamă : *şcoala modernă românească de arheologie*, de competenţă şi valoare europeană, parte integrantă şi egală în concertul arheologiei mondiale.

În Transilvania sînt efectuate pentru prima dată în istoria arheologiei româneşti, în genere, cercetări arheologice sistematice şi de anvergură, de specialişti români de înaltă calificare, atacîndu-se marile probleme ale istoriei vechi ale acestei provincii istorice româneşti — *civilizaţia şi cultura dacică, stăpinirea romană în Dacia* şi de aici simbioza daco-romană, romanizarea şi continuitatea poporului român pe teritoriul unicei sale patrii — *Dacia-România*.

Şantierele mari, de atunci, au devenit şantiere permanente, ele există şi azi : şantierul arheologic pentru studiul *cetăţilor dacice* din Munţii Orăştiei (jud. Hunedoara), avînd în centrul atenţiei chiar capi-

[19] V. Pârvan, *Săpăturile arheologice din România în vara anului 1925*, în vol, *Scrieri*, p. 327—333.

tala *Daciei libere* — preromane, *Sarmizegetusa Regia*; şantierul arheologic pentru cercetarea *stăpînirii romane în Dacia*, a capitalei Daciei romane, *Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*, de la Grădiştea Ţării Haţegului (jud. Hunedoara) şi şantierul arheologic de la *Tibiscum*, din Banat.

Înscrierea acestor cercetări, deci şi a celor din Transilvania şi Banat, în circuitul ştiinţific internaţional, impunerea lor în rîndul celor mai importante şi valoroase creaţii din arheologia europeană, a fost făcută — ca o încoronare a întregului sistem de organizare ştiinţifică pârvaniană — prin publicarea revistei „Dacia", care, după cum este îndeobşte cunoscut, prezintă şi azi arheologia românească în faţa umanităţii. De atunci şi pînă azi „Dacia" s-a impus ca prima noastră publicaţie permanentă de arheologie şi istorie veche în bibliografia mondială de specialitate.

Şi, ceea ce dovedea gîndire nobilă, superioară şi clarvăzătoare, la săpăturile arheologice din Transilvania, de sub îndrumarea lui Vasile Pârvan, au luat parte şi arheologi maghiari transilvăneni din România: *Francisc Lăszló* de la Sf. Gheorghe, căruia marele savant îi va dedica în „Dacia" (vol. I) un evocator articol, *Alexandru Ferenczi* de la Cluj, drept ilustrare concretă a spiritului său de colaborare colegială în domeniul ştiinţei arheologice.

Vasile Pârvan şi şcoala românească modernă de arheologie nu au căzut nici atunci şi niciodată pe panta exclusivismului, aşa cum s-a întîmplat în timpul regimului dualist austro-ungar, cînd *nici un tînăr român nu a fost admis* să se pregătească sau să efectueze, ca specialist, săpături arheologice. Atît *Fr. Lăszló*[20], cît şi *Al. Ferenczi*[21] sau *M. Roska*[22] vor fi publicaţi chiar în primul număr al revistei „Dacia", în *1924*, deci de Vasile Pârvan, articole în limbi străine, deci se vor afirma ca oameni de ştiinţă nu numai în ţară, ci şi în străinătate. Singurul care *nu* este pomenit de Vasile Pârvan în citata lucrare — *Săpăturile arheologice din România în vara anului 1925* —, este M. Roska. O scrisoare adresată de marele savant român lui M. Roska — publicată de Al. Zub — ne dă o explicaţie a acestei tăceri a lui Vasile Pârvan. Scrisoarea arată atitudinea politică a lui *M. Roska*, ostilă intereselor româneşti. M. Roska îl „ameninţase" pe Vasile Pârvan că, din motive necunoscute nouă, va pleca din România şi în acest caz prin el va pleca jumătate din arheologia din România. La această scrisoare, care mai conţinea, ca şi una (sau mai multe ?) anterioară, elemente privind caracterul lui M. Roska, ilustrul savant Vasile Pârvan răspunde limpede şi calm : „Dacă d-voastră veţi putea pleca în Ungaria, va pleca *nu* (s.n.) *1/2 din arheologia Regatului Român*, ci o parte mai mică, la înlocuirea căreia noi lucrăm aici din plin prin creşterea de tineri cer-

---

[20] **F. László, *Les types des vases peintes d'Ariuşd*, în „Dacia", I, 1924, p. 1—27.**

[21] **Al. Ferenczi, *Les fouilles archéologiques de Poiana Selei, près de Sarmizegetusa*, în „Dacia", I, 1924, p. 264—272.**

[22] **M. Roska, *Recherches préhistoriques pendant l'année* 1924, în „Dacia", I, 1924, p. 297—316.**

cetători serioși de preistorie întîi cu studii în țară, iar apoi perfecționați în străinătate“ [23].

Recent, descoperirea a *șapte* scrisori adresate de *M. Roska* episcopului romano-catolic de Oradea [24] (1923—1929), *I. Karâcsonyi*, care a promovat „idei clericalo-conservatoare“ [25] și a avut el însuși atitudine ostilă [26], reacționară față de România, ne demonstrează că M. Roska intrase sub îndrumarea „științifică“(?) a episcopului de Oradea, medievist, dar care nu era decît arheolog amator, și confirmă prudența lui Vasile Pârvan cu privire la atitudinea politică a lui M. Roska. M. Roska începuse să efectueze cercetări arheologice în nord-vestul României „sub îndrumarea“ episcopului de Oradea, I. Karâcsonyi. De altfel și evenimentele ulterioare morții lui Vasile Pârvan vor confirma atitudinea lui M. Roska, care în 1938 [27] își părăsește Ardealul, România și pleacă în Ungaria horthystă, de unde se va reîntoarce în 1941 cu armatele ultrareacționare ale cotropitorilor fasciști, la Cluj, tipărind între 1941—1944 publicația „Közlemények“ [28] și altele. În 1944—1945 părăsește definitiv țara și moare în străinătate, lăsînd în urma sa o operă interesantă sub aspect documentar, dar gravitînd uneori într-un anturaj politic ce nu ar face cinste nici unui cercetător sau savant onest. Căci *Vasile Pârvan* și *D. M. Teodorescu* — o spune M. Roska personal în 1941 — primul l-a publicat permanent în „Dacia“ cît a trăit, cu toate că *săpa* sub îndrumarea episcopului de Oradea, iar al doilea l-a sprijinit la Cluj în perioada interbelică. Mențiunea aceasta era necesară pentru a sublinia încă odată marea noblețe [29], dar și fermitatea aceluia care a fost, este și va rămîne mereu *creatorul școlii moderne românești de arheologie* pe întreg cuprinsul României — *Vasile Pârvan.*

Dar distinsul arheolog și cărturar nu a fost numai un organizator tenace și strălucit al activității de cercetare arheologică, ci și savantul care pentru prima dată, într-o sinteză magistrală, clasică, permanent actuală, prin care a întemeiat *dacologia* ca disciplină arheologică, va fi

---

[13] V. Pârvan, *Corespondență și acte*, București, 1973, p. 274—275, nr. 312 : 1925, dec. 2, București, — „V. Pârvan către Martin Roska, privitor la atitudinea politică a destinatarului, ostil intereselor românești“ etc., nota lui Al. Zub, editorul volumului.

[24] Muzeul Țării Crișurilor, Documente, Inv. nr. 1484—1490.

[25] *Enciclopedia istoriografiei românești*, p. 188, *s.v.*

[26] J. Karâcsony, *Les droits historiques de la nation hongroise à l'integrité territoriale de son pays*, Budapesta, 1919 ; cf. N. Stoicescu, *Continuitatea românilor*, București, 1980, p. 54—55, n. 147—151.

[27] Informație amabilă de la I. Ferenczi, căruia îi mulțumim și pe această cale. Tot I. Ferenczi ne-a informat că în 1941—1944, sub dictatura horthystă, M. Roska l-a înlăturat pe tatăl său, arheologul S. Ferenczi, din arheologie din cauza atitudinii sale din România. Cf. și S. Neagoe, *Viața universitară clujeană interbelică*, Cluj-Napoca, 1980, p. 203—205, nota în care cei doi arheologi clujeni Al. Ferenczi și St. Kovâcs confirmă și își dau adeziunea, alături de toți universitarii clujeni, că vor participa la adunarea antirevizionistă de la Cluj din 3 decembrie 1936.

[28] Le *rédacteur* (M. Roska), *Avants*-propos, în „Közlemények“, I, 1941, p. 8—10.

[29] V. Pârvan îi publică și în vol. II al „Daciei“, lui M. Roska, *Rapport preliminaire sur les fouilles archéologiques de l'année 1925*, în „Dacia“, II, 1925, p. 400—416.

şi cel care în *Getica*[30] va înmănunchea într-un tot limpede ştirile istorice cu datele arheologice din *tot cuprinsul geto-dacic*, deci şi în *Transilvania, Banat, Crişana* şi *Maramureş*.

Şi în ultima sa lucrare *Dacia*[31], apărută postum, Vasile Pârvan cuprinde în tratarea celor cinci capitole (foste cele cinci prelegeri de la Cambridge din 1926, ţinute în urma invitaţiei grupării ştiinţifice engleze „Special Board for Classic") întreaga Dacie, cu descoperirile arheologice din întreg spaţiul locuit de geto-daci, deci şi din Transilvania. Cercetările arheologice ulterioare l-au confirmat pe Vasile Pârvan în multe din ideile sau ipotezele avansate în lucrarea sa. Desigur, sînt şi unele ipoteze ale sale care nu şi-au găsit, sau nu şi-au găsit încă, o rezolvare favorabilă sau invers, lucru explicabil în orice cercetare ştiinţifică. Trebuie, în acelaşi timp, să luăm în considerare şi stadiul de început în care se găseau unele din domeniile de cercetare ale arheologiei privind trecutul istoric al Daciei, în momentul în care scria marele arheolog.

Fireşte, expunerea tuturor problemelor ridicate de Vasile Pârvan în cele două lucrări de mare sinteză : *Getica* şi *Dacia*, cîntărite comparativ şi real cu ceea ce s-a înfăptuit în arheologia noastră de la apariţia lor şi pînă astăzi, necesită un studiu special şi ele nu pot fi cuprinse în economia rîndurilor acestui articol.

Scopul nostru a fost să încercăm a sublinia aportul pe care *Vasile Pârvan* l-a adus — prin organizarea cercetărilor arheologice din întreg cuprinsul ţării[32] — la cunoaşterea trecutului istoric al Transilvaniei. Şi, ceea ce este, la fel, demn de remarcat, este faptul că *imediat*, cu o rapiditate uimitoare, aceste rezultate au fost introduse în *cunoaşterea întregului* — istoria Daciei, istoria veche a României, în toată cuprinderea sa, prin cele două mari sinteze — *Getica* şi *Dacia*. Este aceasta o pagină *nemuritoare* din *istoria arheologiei româneşti*. Ea este în acelaşi timp şi o pagină din istoria noastră contemporană — reflectînd contribuţia adusă de *Vasile Pârvan* la cercetarea arheologică, la edificarea şi întărirea edificiului nostru statal după unirea din 1918.

Receptarea operei şi activităţii ştiinţifice şi culturale a lui *Vasile Pârvan* — din care un capitol va trebui dedicat întotdeauna interesului pe care el l-a arătat Transilvaniei —, în perioada interbelică şi în anii socialismului, dovedeşte că opera sa s-a înscris în rîndul celor mai alese creaţii ale istoriei noastre moderne şi contemporane.

Cinstirea operei şi activităţii sale de către poporul nostru — în anul 1982 prin UNESCO, de toată umanitatea — arată nu numai trăini-

---

[30] V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, Bucureşti, 1926, *passim*.

[31] Idem, *Dacia. Civilizaţiile antice din ţările carpato-danubiene*[4], Bucureşti, 1967, *passim*.

[32] Cf. S. Lambrino, *Vasile Pârvan — eruditul, organizatorul*, în „Arhiva pentru ştiinţa şi reforma socială", VII, 1928, nr. 3—4, p. 344—357 ; E. Condurachi, *Vasile Pârvan*, în „Dacia", N.S., I, 1957, p. 9—40 ; Vl. Dumitrescu, *Vasile Pârvan*, în SCIV, 1—4, 1957, p. 9—16 ; R. Vulpe, *Activitatea ştiinţifică a istoricului Vasile Pârvan*, în „Studii", X, 3, 1957, p. 7—39 ; idem, *Vasile Pârvan şi Transilvania*, în „Steaua", XVIII, 6, 1967, p. 7—10 ; idem, *Vasile Pârvan şi Dobrogea*, în „Tomis", II, 6, 1967, p. 17 ; Al. Zub, *Vasile Pârvan, efigia cărturarului*, p. 241—273

cia gîndirii sale, ci și faptul că în anii noștri, ai creației materiale și spirituale celei mai durabile din istoria poporului nostru, și cinstirea înaintașilor — între care un loc de seamă îl ocupă Vasile Pârvan — a cunoscut și cunoaște unul din momentele sale remarcabile.

VASILE PÂRVAN ET LA TRANSYLVANIE

Résumé

L'auteur présente certains aspects de l'activité de Vasile Pârvan pendant les années d'après 1918 et le rôle joué par le grand archéologue roumain dans l'organisation des recherches archéologiques sur toute l'étendue du pays, y compris la Transylvanie.

Par l'activité de Vasile Pârvan, par celle de ses collaborateurs et élèves, on avait créé, depuis 1925 déjà, réellement, ce qu'il nommait *Collegium archeologicum Dacoromanum*, l'école roumaine moderne d'archéologie.

On effectuait en Transylvanie des recherches systématiques dans la capitale de la Dacie préromaine — *Sarmizegetusa Regia* (par D. M. Teodorescu), dans la capitale de la Dacie romaine *Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa* (par C. Daicoviciu) et à *Tibiscum* en Banate (par G. G. Mateescu), des recherches que continuent aussi de nos jours dans des conditions optimales.

Vasile Pârvan fut le premier archéologue roumain qui inclut aussi dans ses synthèses *Getica* et *Dacia* les découvertes archéologiques de Transylvanie, en tel que découvertes archéologiques illustrant et definissant des parties de la *Dacie pendant l'antiquité* et de la *Roumanie contemporaine*.